

FRIFORSK

En nationell kunskapsnod för friluftsliv

Daniel Wolf-Watz och Peter Fredman

FRIFORSK

En nationell kunskapsnod för friluftsliv

Daniel Wolf-Watz & Peter Fredman

MISTRA Sport & Outdoors, 2025:2

Författare: Daniel Wolf-Watz och Peter Fredman

ISBN: 978-91-90017-31-9

Förord

Mistra Sport & Outdoors har sedan starten haft som mål att ta fram en plan för ett nätverksbaserat center för fortsatt kunskapsuppbyggnad och samverkan efter programmets slut. Under det avslutande året med programmet har ett förslag arbetats fram som nu presenteras i denna rapport. Friforsk och ska fungera som en nationell kunskapsnod för friluftsliv som tematiskt är både smalare och bredare än Mistra Sport & Outdoors. Fokus ligger på friluftsliv eftersom idrotten redan har organisationer med motsvarande funktioner. Miljömässig hållbarhet blir fortsatt ett viktigt tema, men Friforsk ska ha ett bredare uppdrag för att svara upp mot de behov som finns. Precis som Mistra Sport & Outdoors ska Friforsk fungera som en samlande kraft – en nod där kunskap utvecklas, delas och omsätts i praktiken. Friforsk ska samverka med idrotten (och en rad andra angränsande sektorer) inom gemensamma områden, vilket bland annat innebär att bygga vidare på de arbetssätt, kunskaper och nätverk som skapats kring miljömässig hållbarhet.

Arbetet med Friforsk tog sin utgångspunkt i ett diskussionsunderlag skrivet av professor emeritus Klas Sandell och fortsatte med dialoger inom Mistra Sport & Outdoors och centrala samverkanspartners som Svenskt Friluftsliv, Riksidrottsförbundet, Naturvårdsverket och Mittuniversitetet. Med verksamhetsbeskrivningen som utgångspunkt fortsätter arbetet med att undersöka möjligheter till finansiering.

Östersund 22 juni, 2025

Peter Fredman

*”Kunskap är något vi måste vara rädda om,
skydda, ta hand om, utveckla, ha respekt för och använda.”*
(Bodil Jönsson)

Innehåll

Sammanfattning	1
Bakgrund	2
Syfte, mål och effekter.....	4
Verksamhet	5
Stödja produktion av kunskap	5
Vårda och tillgängliggöra kunskap.....	8
Sprida och kommunicera kunskap	10
Särskilda uppdrag	12
Uppföljning av de nationella friluftslivsmålen	12
Uppföljning av statsbidraget till friluftslivet	13
Teman av strategisk betydelse	14
Miljömässig hållbarhet	14
Allemansrätten och strandskyddet	15
Fysisk och psykisk hälsa.....	15
Inkludering.....	16
Skogens sociala värden.....	16
Besöksförvaltning	16
Beredskap och klimatanpassning.....	17
Anläggningar	17
Organisering och funktioner	18
Partners för samverkan.....	18
Kansli	19
Mötesplatser.....	20
Webbplats	21
Finansiering	21
Referenser	23
Bilaga 1	24

Sammanfattning

Rapporten beskriver den planerade verksamheten vid Friforsk – en nationell kunskapsnod för friluftsliv. Friluftsliv omfattar många olika aktiviteter och i stort sett alla i Sverige ägnar sig åt friluftsliv i någon form någon gång – många gör det mycket och ofta. Friluftslivet rymmer många värden för såväl individer, grupper- och samhället i stort genom ökat välbefinnande, hälsovinster, miljöengagemang, regional utveckling, naturkännedom och ökad beredskap. I ekonomiska termer omsätter friluftslivet i Sverige 190 miljarder kronor och bidrar till 165 000 arbetstillfällen. Samtidigt kan allt fler människor som vistas ute i naturen medföra negativa effekter på djur, natur och lokalsamhällen om det inte sker på ett hållbart sätt.

För att uppfylla friluftslivets potential krävs en stabil och vetenskapligt förankrad kunskapsförsörjning som kan förse friluftslivets aktörer med pålitliga underlag. Men vetenskapligt baserad kunskapsproduktion om friluftsliv i Sverige är idag mycket begränsad och fragmenterad. Den är splittrad på olika ämnen och lärosäten, och bärs huvudsakligen upp av enskilda forskare. Det saknas en strukturerad och långsiktig kunskapsuppbyggnad inom friluftslivet som sker i samverkan med friluftslivets aktörer.

Kunskapsnoden Friforsk ska möta de ovan beskrivna behoven. Dess syfte blir att *säkerställa en stabil och vetenskapligt förankrad kunskapsförsörjning som främjar människors möjligheter att ägna sig åt friluftsliv och stödjer arbetet med att öka dess positiva och minska dess negativa effekter*. För att uppfylla syftet har verksamheten tre huvudsakliga uppgifter: att *stödja produktion av kunskap*, att *vårda kunskap* och att *sprida kunskap om friluftsliv*. Det innebär att Friforsk blir en viktig resurs för genomförande och uppföljning av de nationella friluftslivsmålen och för att utvärdera effekterna av statens stöd till det organiserade friluftslivet. Vidare kommer Friforsk arbeta med strategiskt valda teman i samverkan med aktörer som företräder områden som angränsar till friluftslivet, exempelvis idrotten, folkhälsan, skogen, naturvården och beredskapen.

Bakgrund

Friluftsliv innebär vistelse utomhus i natur- och kulturlandskapet för välbefinnande och naturupplevelser utan krav på tävling (SFS 2010:2008). En så pass bred definition innebär att friluftslivet omfattar mängder med aktiviteter som bedrivs på olika platser runt om i Sverige. Friluftslivet inbegriper ett stort antal enskilda utövare såväl som ideella organisationer, men också myndigheter och företag som bidrar till dess förutsättningar och skapar arbetstillfällen. Till detta kommer skolor och lärosäten med friluftsliv i sina verksamheter. Friluftslivets spännvidd och varierade uttryck innebär att det finns viktiga relationer till ett flertal samhällsområden, såsom folkhälsa, turism, idrott, utbildning, fysisk planering, naturvård, skogs- och vattenbruk och renskötsel.

Friluftslivet berör en majoritet av Sveriges befolkning. Runt 80% ägnar sig åt friluftsliv i någon form och enligt SCB (2025) är 34 procent av svenskarna ute i skog och mark minst en gång i veckan. De ideella friluftsförbunderna har tillsammans ca 2 miljoner medlemskap, varav minst 300 000 är barn och ungdomar (www.svensktfriluftsliv.se). Friluftslivets potential är stor och finns på såväl individ, grupp- och samhällsnivå. Hälsovinster, kunskap, miljöengagemang, social sammanhållning, samhällsberedskap och regional utveckling är exempel på nyttor som återkommande nämns (Emmelin m.fl. 2010; Faskunger, 2023). Till detta kommer naturens och friluftslivets roll som attraktion för nationell och internationell turism. Forskning visar att enbart i Sverige omsätter friluftslivet 190 miljarder kronor och bidrar till 165 000 arbetstillfällen (Högberg m.fl., 2023).

Friluftslivet bär alltså på många möjligheter och intresset växer stadigt. Samtidigt kan människors vistelser i naturen medföra negativa effekter på samhällen och miljö om det inte sker hållbart. Utvecklingen är snabb och förändrade aktiviteter, rumsliga mönster, beteenden och inte minst volymer kan medföra både oönskad påverkan på naturen och konflikter med annan markanvändning och lokalsamhällen. God kunskap om friluftsliv och dess effekter är grundläggande för att hantera de utmaningar som kan uppstå.

I Sverige finns sedan 2012 tio nationella friluftspolitiska mål beslutade av riksdagen med det övergripande syftet att utveckla och bedriva åtgärder

som ska förbättra förutsättningarna för att utöva friluftsliv. Målen specificeras i propositionen Framtidens friluftsliv (Prop. 2009/10:238) och förtydligas med preciseringar i regeringens skrivelse Mål för friluftslivspolitik (Skr. 2012/13:51). Arbetet samordnas av Naturvårdsverket och omfattar insatser från flera myndigheter och organisationer. Det tionde målet, *God kunskap om friluftslivet*, handlar om friluftslivets kunskapsförsörjning. I målets fyra preciseringar betonas betydelsen av att stödja forskning och insamling av statistik, men även av att kunskap om friluftsliv aktivt kommuniceras. Målet har bäring på de andra nio målen då det syftar till att främja friluftslivrelaterad kunskap och kompetens hos aktörer som är involverade i att uppfylla dem, såsom myndigheter, organisationer, kommuner, markägare och företag. Det tionde målet är uppfyllt när friluftslivets aktörer har ett gott kunnande och kompetens i frågor om friluftsliv.

Kunskapsmålet utveckling bedömdes som neutral i Naturvårdsverkets senaste utvärdering, vilket är ett steg framåt från den tidigare negativa utvecklingen (Naturvårdsverket, 2015 och 2023). Naturvårdsverket betonar fortsatt vikten av att kunskapsförsörjningen förbättras ytterligare och att kunskapsuppbyggnaden är långsiktig (Naturvårdsverket, 2023). Detta för att bättre kunna möta de kunskapsbehov som sektorns aktörer står inför i sitt arbete med att uppfylla de friluftspolitiska målen.

Vid sidan av det ökade behovet av kunskap finns utmaningar också i produktionen av kunskap kring friluftslivet. Vetenskapligt baserad kunskap och kunskapsproduktion om friluftsliv i Sverige är idag mycket begränsad och splittrad. I universitets- och högskolevärlden är friluftslivet ingen egen disciplin. Det finns ingen forskarutbildning inom friluftsliv och det saknas tydliga karriärvägar för den forskare som vill fördjupa sig i friluftsliv. Forskningen bedrivs i de flesta fall av enskilda forskare utspridda på olika ämnen och lärosäten inom såväl humaniora och samhällsvetenskap som naturvetenskap. Det innebär att i jämförelse med andra etablerade ämnen har friluftslivet svårt att generera forskningsresurser och finansieringen har länge haft en ryckig karaktär (Sandell m.fl., 2011). Nyttan med friluftsforskningen begränsas också av att den kunskap som produceras inte når potentiella avnämare i tillräcklig utsträckning. Kontakten med aktörer utanför universitet och högskolor är

ofta otillräcklig, vilket riskerar forskningens legitimitet. I förlängningen kan det bidra till tvivel kring dess användbarhet och värde för samhället.

I ett mer övergripande perspektiv saknas det en organiserad och långsiktig uppbyggnad av kunskap som omfamnar både akademi och praktik. Svårigheterna i arbetet med kunskapsförsörjning är flera – de berör dels möjligheterna att producera relevant forskning av hög kvalitet och tillräcklig volym, dels möjligheterna för friluftslivets aktörer att ta del av kunskapen som forskningen tar fram. I ljuset av detta framträder ett behov av en samlande kraft – en nod där information och kunskap om friluftslivet samlas, utbyts, bearbetas och sprids.¹ *Kunskapsnoden Friforsk möter detta behov av systematisk och långsiktig kunskapsförsörjning om friluftslivet i Sverige.*

Syfte, mål och effekter

Med utgångspunkt i friluftslivets potential för människor och samhälle, risker för negativa konsekvenser och kunskapsförsörjningens utmaningar är Friforsks syfte att i samverkan med aktörer kring friluftslivet:

Säkerställa en stabil och vetenskapligt förankrad kunskapsförsörjning som främjar människors möjligheter att ägna sig åt friluftsliv och stödjer arbetet med att öka dess positiva och minska dess negativa effekter.

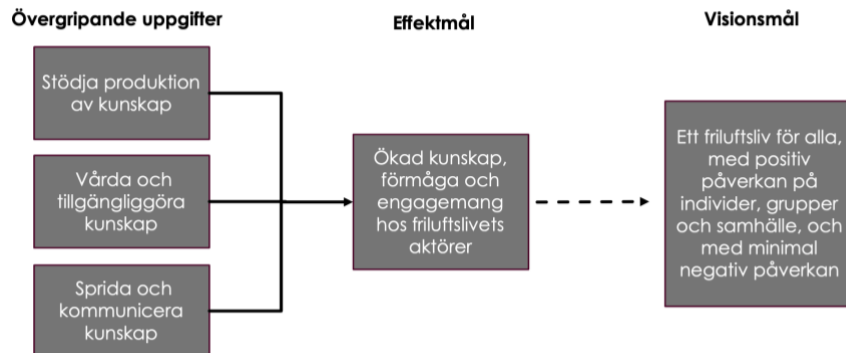
För att uppnå detta syfte har verksamheten tre övergripande uppgifter:

- Att stödja produktion av kunskap.
- Att vårda och tillgängliggöra kunskap.
- Att sprida och kommunicera kunskap.

Den förväntade effekten av arbetet med dessa uppgifter är en ökad kunskap, förmåga och engagemang hos friluftslivets aktörer. I förlängningen bidrar detta till Friforsks vision om ett friluftsliv för alla, med positiv påverkan på såväl individer, grupper och samhälle, och med minimal negativ social påverkan och påverkan på miljö och annan markanvändning (Figur 1). *Friforsk ska stärka möjligheterna till friluftsliv för*

¹ Behovet och utformningen av en struktur för kunskap om friluftsliv har diskuterats under en längre tid och i flera olika sammanhang, bland annat i en rapport från det av Naturvårdsverket finansierade forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring som pågick under åren 2006–2012 (se Sandell m.fl., 2011).

den enskilde, det organiserade friluftslivets förutsättningar och samhällets strävan att uppfylla de nationella friluftspolitiska målen.

Figur 1. Friforsks övergripande uppgifter, effektmål och visionsmål

Verksamhet

Verksamheten vid Friforsk har tre grundläggande uppgifter; att stödja produktion av kunskap, att vårda och tillgängliggöra kunskap, och att sprida och kommunicera kunskap. Uppgifter markerade med en asterisk (*) är utvecklingsområden som bedöms kräva särskilda resurser och/eller finansiering.

Stödja produktion av kunskap

Forskning om friluftsliv utgör själva grunden för kunskapsförsörjningen. Friforsk ska stimulera till friluftsforskning och verka för dess vetenskapliga kvalitet och relevans. Det innebär att noden kommer stimulera till och främja forskningsprojekt som uppfyller vetenskapliga kriterier i kombination med att aktivt stödja möjligheterna för forskare att föra dialog med friluftslivets aktörer kring utmaningar och kunskapsbehov.

Verksamheten ska stimulera till forskningsbaserade innovationer, det vill säga lösningar som stärker friluftslivets möjligheter och hanterar dess

möjligheter och utmaningar.² Genom att integrera vetenskaplig kunskap med praktiska tillämpningar, strävar noden efter att verka för hållbara och nydanande lösningar som gynnar både utövare och de sammanhang där friluftsliv bedrivs.

Stöd till forskare

Friforsk ska etablera fysiska och digitala mötesplatser för forskare för att stärka forskningsfältet, söka nya vägar till forskningsfinansiering och stimulera till samarbeten mellan ämnen och lärosäten. Genom att stödja forskare och främja nätverkande kan kunskapsnoden bidra till tvärvetenskapligt samarbete och etablera kontaktytor för kunskapsutbyte mellan olika forskare och forskningsområden. Även om Friforsk primärt jobbar för att stärka svensk friluftsforskning ska främjandet av mötesplatser och samarbete med forskare inom Norden, EU och andra länder ingå i verksamheten. Stödet till forskarna omfattar även dialoger med praktiker för att säkerställa att forskningen förhåller sig aktuell till behov och prioriteringar. Möten mellan forskare och praktiker innebär också möjligheter till att initiera innovationsprocesser.

Koordinera uppdrag, utredningar och analyser

Friforsk ska ta på sig en samordnande roll för uppdrag, utredningar och analyser som initieras av friluftslivets aktörer. Genom att fungera som en länk mellan olika intressenter och forskare kan noden förbättra förutsättningarna för att varje uppgift hanteras av personer med rätt kompetens och erfarenhet. En förutsättning för detta är det kontaktnät av forskare och experter inom olika relevanta ämnesområden som Friforsk kontinuerligt utvecklar och underhåller. Detta nätverk kommer att vara avgörande för att snabbt och effektivt kunna matcha rätt expertis med de specifika behoven i varje uppdrag. Med hjälp av detta nätverk kan

² Innovation handlar om nya eller bättre sätt att skapa värden för samhälle, företag och individer. Värdet uppstår i nyttiggörandet och tillämpningen av en idé och kan vara av ekonomisk, social eller miljörelaterad karaktär i linje med den nationella innovationsstrategin.

kunskapsnoden också föreslå tvärvetenskapliga samarbeten och söka mer innovativa lösningar på komplexa problem.

Ta fram kunskapsunderlag

Friforsk ska vid behov bidra med underlag till myndigheter och organisationer som arbetar med friluftsliv genom att sammanställa relevant forskningsbaserad kunskap och ge stöd vid exempelvis remissutlåtanden. Det kan handla om underlag för utarbetande av strategier, policy, handledningar, riktlinjer och liknande. En konkret aktivitet kan vara att bistå myndigheternas arbete med de återkommande utvärderingarna av de nationella friluftslivsmålen, vilket beskrivs närmare under egen rubrik nedan.

Synliggöra friluftsforskningen i samhällsdebatten

Då friluftslivet har stor bredd och berör många är det extra angeläget att samhällsdebatten om friluftslivet underbyggs av forskningsbaserad kunskap och evidens. Här ska Friforsk vara en källa till kunskap och fakta. Syftet är inte att driva påverkansarbete, utan Friforsk ska vara en källa till pålitlig kunskap och på ett sakligt sätt lyfta fram friluftslivets roll i samhället som olika aktörer kan använda sig av.

Katalysator för ansökningar

Ytterligare en viktig uppgift för Friforsk blir att skapa förutsättningar för större forskningsansökningar med fokus på friluftsliv. Det kan dels ske genom de mötesplatser för forskare som föreslås nedan, dels genom mer riktade insatser. Genom att identifiera relevanta finansieringsmöjligheter och koordinera ansökningar kan Friforsk främja samarbeten mellan olika institutioner, forskargrupper och ämnen. Det kan i sin tur avsevärt stärka den svenska forskningsmiljön inom friluftslivet. Till saken hör att friluftslivets bredd och mångfald som forskningsfält ofta ställer krav på breda och mångvetenskapliga forskningsansatser. En önskvärd framtida uppgift för Friforsk är därför att kunna ge ekonomiska bidrag till forskare med intresse att skriva ansökningar om friluftsliv till befintliga forskningsfinansiärer (se avsnittet om startkapital/seedmoney nedan).

Initiera/koordinera en forskarskola*

Forskarskolor är ett sätt att mer systematiskt bygga vetenskaplig kunskap och kompetens inom ett område, något som kan passa friluftslivets mångvetenskapliga kunskapsbehov väl. I Naturvårdsverkets senaste uppföljning av friluftspolitiken nämns en etablering av forskarskola som ett viktigt steg i kunskapsförsörjningen. Friforsk ska ta initiativ till en ansökan om nationell forskarskola i friluftsliv i samarbete med relevanta lärosäten, där även samverkan med andra länder i Norden kan ingå.

Fördela startkapital (seedmoney)*

En önskvärd framtida uppgift för Friforsk är att fördela resurser som gör det möjligt för forskare att utforska nya idéer, träffas för att skriva ansökningar och liknande. Genom att erbjuda startkapital (seedmoney) kan kunskapsnoden ge forskare det initiala ekonomiska stödet som behövs för att utveckla sina projekt till en nivå där de kan konkurrera om större forskningsbidrag. En fördelning av startkapital innebär vidare att kunskapsnoden kan stödja projekt som tydligt svarar upp mot behov och utmaningar som artikulerats av friluftslivets aktörer. På längre sikt vore det även önskvärt att Friforsk får uppdraget att fördela ett forskningsanslag riktat till friluftslivet, liknande det forskningsbidrag som CIF fördelar för forskning om idrott.

Vårda och tillgängliggöra kunskap

Ett andra uppdrag för Friforsk är att ta ansvar för och vårda den forskningsbaserade kunskap om friluftsliv som redan finns, inklusive ny kunskap som produceras. Uppgiften består i att göra denna kunskap tillgänglig både för forskare och praktiker. Kunskapen samlas, organiseras och görs fritt tillgänglig på Friforsks webbplats.

Sammanställa litteratur

En central aktivitet för Friforsk är att sammanställa och organisera forskningsbaserad litteratur om friluftsliv, med särskilt fokus på forskning från Sverige och Norden. Databasen ska rymma både vetenskapliga

artiklar och relevanta böcker, studier och rapporter, och utgöra en resurs för praktiker och beslutsfattare inom området – dvs. en plattform där användare kan söka och få tillgång till kunskap de efterfrågar. Databasen kommer att vara användarvänlig med sökfunktioner och kategoriseringar anpassade efter friluftslivets behov som gör det enkelt för användare utanför akademien att hitta specifik information.

Sammanställa statistik

Friforsk ska sammanställa och tillgängliggöra befintlig statistik om friluftsliv i Sverige. Genom att länka till, sammanställa och analysera data från olika källor kan en bättre bild av friluftslivets omfattning och utveckling i Sverige skapas. Sådan statistik är central för att förstå trender och identifiera områden som behöver förbättras i linje med de brister som identifieras i senaste utvärderingen av friluftslivsmålen (Naturvårdsverket, 2023).³

Projektdokumentation

En aktivitet som relaterar till de ovan beskrivna är att för framtiden dokumentera och tillgängliggöra information över avslutade forskningsprojekt kring friluftsliv. Detta kan inkludera beskrivningar av resultat, metoder och kontaktuppgifter till inblandade. Genom att tillhandahålla denna information i ett lättillgängligt format kan andra bygga vidare på tidigare forskning, vilket ökar avkastningen på satsade medel. Det skapar också möjligheter för samverkan och kunskapsutbyte mellan forskargrupper, ämnen och institutioner.

AI-baserat kunskapsstöd*

För att ännu bättre tillgängliggöra forskningsbaserad kunskap om friluftsliv och öka dess praktiska användbarhet, kommer ett AI-baserat

³ Det finns behov av statistik som ser till befolkningen i stort men även statistik avseende mer specifika segment av befolkningen. Det finns även behov av besökarstatistik, vilken beskriver nyttjande och upplevelser inom ett visst område för att kunna planera och förvalta naturlandskapet för friluftsliv.

verktyg för sammanställning, popularisering och nyttogörande av friluftsforskning utvecklas. Genom maskininläring och språkbehandling kan verktyget identifiera relevanta studier, rapporter och artiklar, och sammanställa dessa på ett lättillgängligt sätt. Med utgångspunkt i de kunskapsbehov som friluftslivets aktörer själva identifierat erhålls på så sätt ett mer effektivt och skräddarsytt kunskapsstöd för friluftssektorn för nyttiggörande och popularisering av forskningsbaserad kunskap.⁴

Sprida och kommunicera kunskap

En tredje uppgift för Friforsk är att sprida och kommunicera forskningsbaserad kunskap och innovationer. Det handlar om att arbeta aktivt för att nå ut med kunskap om friluftsliv till samhället brett och friluftslivets aktörer särskilt. Uppgiften inkluderar även internationella kontaktytor med andra lärosäten, centra och nätverk som exempelvis European Network of Outdoor Sports (ENOS).

Skapa mötesplatser

En central aktivitet blir att skapa och tillhandahålla mötesplatser där kunskap, innovationer och lösningar kan spridas och diskuteras. Friforsk ska arrangera digitala och fysiska seminarier och workshops för att främja kommunikation och dialog mellan forskare, praktiker och beslutsfattare. En viktig uppgift blir att (åter)inrätta en återkommande konferens om friluftsforskning som också kan fungera som katalysator för nya forskningsansökningar. Genom digitala seminarier nås en bredare publik och det interaktiva format kommer att användas för att uppmuntra diskussion och erfarenhetsutbyte, vilket kan leda till nya insikter,

⁴ En av de viktigaste funktionerna i detta verktyg är att popularisera forskningen. Det innebär att omvandla komplexa vetenskapliga texter till mer lättförståeliga sammanfattningar och presentationer som kan nå en bredare publik. Genom att göra forskningen mer tillgänglig och begriplig kan aktörer inom friluftslivet dra större nytta av den forskningsbaserade kunskapen. En viktig uppgift är här att relatera ny forskning till tidigare kunskap för att på så sätt se trender och få grepp på storleksordningen av olika grupper, problem, aktiviteter, med mera. Verktyget kan också fokusera på nyttogörande av forskningen. Det innebär att med AI-verktygets hjälp identifiera praktiska tillämpningar och lösningar som kan implementeras av friluftsförbund, myndigheter och andra intressenter. Genom att koppla forskningsresultat till konkreta åtgärder kan verktyget bidra till att förbättra och utveckla friluftslivet många värden och samtidigt hantera dess risker.

samarbeten och innovativa lösningar. En regelbunden fysisk konferens kompletterar de digitala seminarierna genom att erbjuda en plattform för mer djupgående diskussioner och nätverkande. En sådan konferens kommer att samla forskare, praktiker och beslutsfattare från olika delar av friluftssektorn för att dela kunskap, presentera forskningsresultat, ge en internationell utblick och diskutera aktuella utmaningar och möjligheter.

Sprida nyheter om aktuell friluftsforskning

Ytterligare en uppgift för Friforsk är att publicera och sprida forskningsbaserade nyheter om friluftsliv. Det säkerställer att den senaste forskningen når en bred publik och kan användas för att informera och förbättra praxis inom friluftssektorn. För att uppnå detta kommer nyheter och uppdateringar om pågående arbete, forskningsresultat och nya innovationer att publiceras i olika former (text, bild, film) på webben samt ett urval av sociala medier. Kunskapsnoden kommer också erbjuda möjligheter för forskare att själva bidra med texter och nyheter. Det kan till exempel ske i form av en podcast om friluftsliv med fokus på forskning om friluftsliv. Genom presentation av forskningsresultat i samtalsform kan komplexa ämnen bli mer lättförståeliga och inspirerande.

Föreläsningar och uppdragsutbildningar*

Friforsk ska erbjuda kontaktuppgifter till experter på olika områden av relevans för friluftslivet. Att engagera dessa experter för föreläsningar och workshops ger aktörerna inom friluftslivet en direkt ingång till värdefull kunskap. Ett utvecklingsområde för Friforsk blir också att utveckla och koordinera uppdragsutbildningar inom områden där det finns ett stort kunskapsbehov hos friluftslivets aktörer. Här blir poolen av föreläsare en viktig resurs. Friforsk har goda möjligheter att i samarbete med olika lärosäten och forskargruppen utveckla såväl mer generella som specialiserade kurser för olika målgrupper.

Särskilda uppdrag

Med ovan beskrivna verksamhet som bas kan Friforsk åta sig uppdrag där det ställs särskilt stora krav på forskningsanknytning, kunskap och kompetens om friluftslivet. Två sådana uppdrag bör vara att ta fram underlag för genomförande och uppföljning av de nationella friluftslivsmålen samt att utvärdera statsbidraget till friluftslivet. Ytterligare uppdrag bör utvecklas utifrån de teman av strategisk betydelse som beskrivs längre ner i rapporten.

Uppföljning av de nationella friluftslivsmålen

Friforsk kommer på ett betydande sätt bidra till uppföljning och utvärdering av den svenska friluftspolitik. I Sverige finns sedan 2012 tio nationella friluftspolitiska mål beslutade av riksdagen (se Bilaga 1) med det övergripande syftet att utveckla och bedriva åtgärder för att förutsättningarna för att friluftsutövandet ska förbättras Skr. (2012/13:51).

Det övergripande målet för friluftslivspolitik är att stödja människors möjligheter att vistas ute i naturen och utöva friluftsliv där allemansrätten är en grund för friluftslivet. Alla människor ska ha möjlighet att få naturupplevelser, välbefinnande, social gemenskap och ökad kunskap om natur och miljö.

Ansaret att genomföra och följa upp friluftslivspolitik är ett delat ansvar mellan ett stort antal myndigheter. Naturvårdsverket ansvarar för att rapportera till regeringen och samordna uppföljningen av de tio målen och övriga myndigheter lämnar underlag. Vartannat år redovisas en samlad uppföljning av målen och vart fjärde år redovisas målen utveckling tillsammans med förslag hur respektive mål ska nås.

Inrättandet av Friforsk bidrar till måluppfyllelsen på flera sätt. Noden i sig själv, och dess verksamhet, utgör en väsentlig del av mål 10 (God kunskap om friluftsliv) som innebär att det finns etablerad forskning och statistikinsamling kring friluftsliv som utgår från ämnesfältets bredd och mångvetenskapliga karaktär, är långsiktig över tid och bygger på behoven hos friluftslivets aktörer (Naturvårdsverket, 2013). Målets fyra preciseringar innebär att:

- Forskning om friluftsliv stöds på ett sätt som tillvaratar ämnets bredd, skapar bra möjligheter till finansiering och utveckling. En nationell nätverksorganisation är etablerad, angelägna forskningsområden är identifierade och en nationell forskarskola är inrättad. Forskning om friluftsliv uppfattas som en attraktiv karriärväg och svensk friluftsforskning står sig väl internationellt.
- Statistik om friluftslivet finns och är utformad för att motsvara samhällets behov. Statistiska centralbyråns ULF-undersökning (undersökning om levnadsförhållanden) och myndigheternas statistikinsamling har utvecklats för att passa de nya friluftslivspolitiska ambitionerna.
- Berörda myndigheter, organisationer, markägare, kommuner och företag har god kunskap och kompetens i frågor om friluftsliv, landskapets utformning, hållbart nyttjande och natur- och kulturturism omfattande hela friluftslivspolitikens bredd.
- Forskningsresultat och statistik om friluftsliv kommuniceras aktivt och sätts in i ett större sammanhang.

Därtill bidrar god kunskap om friluftslivet i enlighet med mål 10 indirekt till såväl måluppfyllelse som utvärdering av de övriga nio målen genom att förse dem med relevant statistik och kunskapsunderlag.

Uppföljning av statsbidraget till friluftslivet

Statsbidraget till det organiserade friluftslivet i Sverige uppgår till 98 miljoner kronor årligen och fördelas av Svenskt Friluftsliv efter beslut i riksdagen (Prop. 2009/10:238). Bidraget består av ett organisationsbidrag (baserat på antal medlemmar och verksamhetens omfattning) och ett verksamhetsbidrag (baserat på projektansökningar inom prioriterade områden). En särskild fördelningskommitté utsedd av Svenskt Friluftsliv granskar ansökningarna och fördelar bidraget. Det ställs en rad krav på verksamheten för att erhålla bidrag, bland annat att friluftsförbundet värnar det enkla, naturnära och långsiktigt hållbara friluftslivet, att den främjar hälsa och goda möjligheter att utöva friluftsliv, att den främjar ett

tryggt och säkert friluftsliv, att den bidrar till att utveckla barns och ungdomars intresse för motion och friluftsliv, eller att den verkar för ökad kunskap om och hänsyn till natur- och kulturmiljön samt allemansrätten (SFS 2010:2008).

Naturvårdsverket ska senast den 31 maj varje år lämna en redogörelse till regeringen om vad bidragen har använts till, inklusive en bedömning av i vilken utsträckning som ändamålen med bidragen har nåtts och om möjligt en bedömning av de samlade bidragens effekter i förhållande till syftet med bidragen. Ett uppdrag för Friforsk bör vara att genomföra en regelbunden uppföljning av statsbidraget till friluftslivet. En sådan uppföljning kan bestå av en fortlöpande bevakning av bidragets betydelse utifrån den förordning som styr stödet till Svenskt Friluftsliv. I likhet med den uppföljning som Centrum för Idrottsforskning (CIF) gör för statsanslaget till idrotten bör uppföljningen också utgå från tematiska fördjupningsstudier samt bevakning av forskningsresultat med relevans för statens bidrag (CIF, 2024).

Teman av strategisk betydelse

Friforsk syftar till att säkerställa en kunskapskunskapsförsörjning som främjar människors möjligheter att ägna sig åt friluftsliv och stödjer arbetet med att öka dess positiva och minska dess negativa effekter. Med detta syfte som utgångspunkt finns det vissa teman med strategiska fördelar att arbeta med och samarbeta kring – tillsammans med befintliga aktörer inom angränsande sektorer såsom idrott, hälsa, skogssektorn och utbildning. Här beskrivs några sådana teman och möjliga samarbetspartners som bedöms vara särskilt aktuella idag, men fler kan naturligtvis tillkomma. Inom flera av dessa teman finns också goda möjligheter att utforma särskilda uppdrag som ytterligare skulle stärka Friforsk ställning som nationell kunskapsnod.

Miljömässig hållbarhet

Friluftsliv innebär en direkt kontakt med landskapet. Genom att öka kunskapen om miljömässig hållbarhet kan grundläggande funktioner och värden för friluftslivet värnas för nuvarande och framtida generationer.

Resultat från Mistra Sport & Outdoors (www.mistrasportandoutdoors.se) visar på många goda initiativ för ökad hållbarhet inom friluftslivet, liksom flera gemensamma teman med idrotten. Det kan gälla resande i samband med utövande och arrangemang, påverkan på mark och vatten, materialanvändning och mer effektiva cirkulära flöden. Inom friluftslivet finns också en outnyttjad potential att bidra med miljönytta, såsom ökad biologisk mångfald. Friforsk blir en naturlig förlängning av Mistra Sport & Outdoors gränsöverskridande arbetssätt för ökad miljömässig hållbarhet och en partner för idrottens centrala aktörer, Riksidrottsförbundet, Centrum för Idrottsforskning med flera, att jobba vidare med gemensamma frågor kring hållbarhet.

Allemansrätten och strandskyddet

Naturens tillgänglighet genom allemansrätten och strandskyddet är central för friluftslivet. Ett av målen för friluftslivspolitikerna är "friluftsliv med allemansrätten som grund" och tillsammans med strandskyddet skapar den grundläggande förutsättningar för ett tillgängligt och jämlikt friluftsliv. Samtidigt pågår diskussioner kring allemansrättens tillämpning och tolkning i relation till markägande och annan markanvändning. Friforsk kan bidra till diskussionen genom bättre kunskap om människors nyttjande och förståelse om allemansrätten, och hur denna sedvana bättre kan integreras i dagens moderna samhälle.

Fysisk och psykisk hälsa

Att utöva friluftsliv kan ge många hälsovinster genom fysisk aktivitet och psykisk välmående. Utevistelse innebär ofta rörelse och har potential att ge en rad positiva effekter på den fysiska hälsan. För många innebär dessutom friluftsliv minskad ångest och stress, och när det utövas med andra kan det bygga relationer och motverka ensamhet. Folkhälsomyndigheten har uppdraget att främja livskvalitet, hälsa och välbefinnande, samt öka möjlighet till friluftsliv och fysisk aktivitet. Det omfattar bland annat att skapa en kunskapsplattform och ta fram statistik för att kunna följa olika

grupper friluftsutövande. Här finns goda samverkansmöjligheter med Friforsk kring utövande av friluftsliv och analyser av friluftslivets effekter.

Inkludering

Visionen om ett friluftsliv för alla kräver särskilda kunskaper om de grupper i samhället som inte kan ta friluftslivet för givet på grund av olika hinder, och hur de kan hanteras. Hinder kan kopplas till såväl funktionsnedsättningar, ekonomiska förutsättningar och kulturell bakgrund, som språkliga förutsättningar, ålder och trygghet. Här kan Friforsk samverka med olika myndigheter, bland annat Myndigheten för deltagande, Svenskt Friluftsliv och dess medlemsorganisationer för att öka kunskapen om de grupper som står långt från friluftslivet, identifiera hinder och söka lösningar.

Skogens sociala värden

Skogen täcker en majoritet av Sveriges landyta och många skogar är uppskattade friluftsområden, särskilt i tätorternas närhet. För den enskilde skogsägaren kan friluftsliv vara en målsättning liksom möjligheter till intäkter från naturturism. I ett landskapsperspektiv blir indikatorer för rekreationsvärden viktiga för den skogliga planeringen och på beståndsnivå kan skogsskötseln inriktas för att gynna friluftslivet. Här blir kunskap om deltagande i friluftsliv, rekreationsvärden och människors attityder centrala. Genom att samverka med Friforsk kan myndigheter som Skogsstyrelsen och företag mer effektivt främja skogens sociala värden.

Besöksförvaltning

I takt med ett växande intresse för rekreation utomhus ökar behovet av besöksförvaltning. Det innebär att skapa möjligheter till berikande upplevelser samtidigt som natur- och kulturvärden bevaras och lokalsamhällen gynnas. Men friluftslivet kommer både möjligheter och risker. Rätt utformat kan friluftslivet vara ett verktyg för ökad hänsyn, till

miljö och lokalsamhällen, samtidigt som allt för många besökare vid samma tidpunkt kan leda till konflikter. Här kan Friforsk bidra med fakta, metoder och innovationer av betydelse för myndigheter och organisationer som på olika sätt arbetar med besöksförvaltning, exempelvis Naturvårdsverket, länsstyrelser och Centrum för naturvägledning vid SLU.

Beredskap och klimatanpassning

Vi lever i en tid präglad av oro och förändring, där behovet av beredskap och anpassning blir alltmer påtagligt. Krig i vår närhet och ett föränderligt klimat är två utmaningar som friluftslivet behöver förhålla sig till.

Friluftorganisationerna är en viktig del av det svenska civilsamhället och kan spela en betydelsefull roll i samhällets krisberedskap. Att uppmuntra fler att engagera sig åt friluftsliv kan öka befolkningens motståndskraft och bidra till en förbättrad förmåga hos individer att hantera krissituationer.

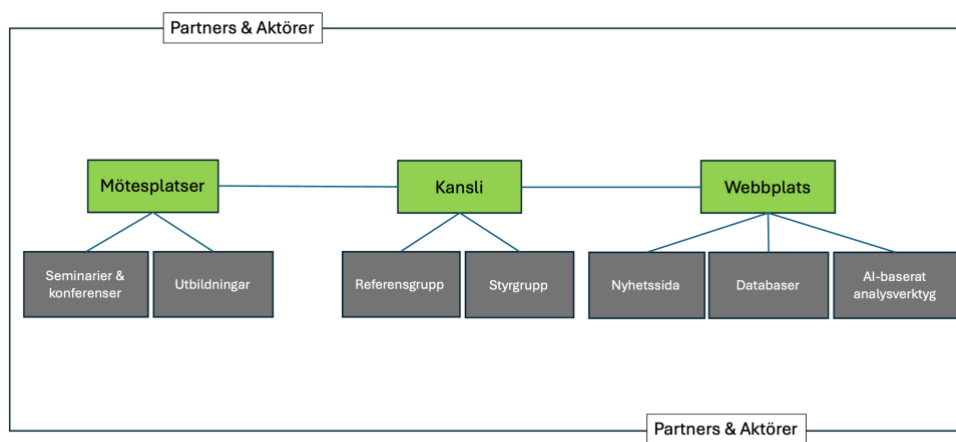
Arbetet med att möjliggöra för friluftslivet kan också vara en del i lokal klimatanpassningsarbete, exempelvis genom att bevara och utveckla grönområden och biologisk mångfald, och skapa skydd mot extremväder. För allt detta krävs en god kunskapsförsörjning och Friforsk kan i samverkan med berörda myndigheter och organisationer bidra till utvecklande av effektiva strategier för såväl beredskap som anpassning.

Anläggningar

Anläggningar av olika slag fyller en viktig funktion inom friluftslivet. Dels i form av tillrättaläggning av naturmiljöer för ökad tillgänglighet, dels i form av friluftaktiviteter som på olika sätt är beroende av anläggningar inklusive "friluftaktiviteter" som utövas inomhus (t.ex. klättring, skidåkning, paddling). Kunskap om anläggningarnas roll i relation till utövande och upplevelser blir centralt. Här kan Friforsk samverka med Center för idrott- och friluftsanläggningar som finns vid Centrum för Idrottsforskning.

Organisering och funktioner

För bedriva verksamhet i enlighet med de uppgifter, särskilda uppdrag och strategiska teman som beskrivs ovan föreslås Friforsk få en struktur bestående av tre delar: *kansli*, *mötesplatser* och en *webbplats* (Figur 2). Idén bakom Friforsk som nationell kunskapsnod är att verka för och tillsammans med friluftslivets aktörer, och samla partners som på olika sätt kan bidra till, och samverka för, en systematisk och långsiktig kunskapsuppbyggnad.

Figur 2. Friforsks organisering och funktioner

Partners för samverkan

Friforsk knyter samman det omfattande nätverk av aktörer som friluftslivet utgör och kansliets arbete innebär olika former av samarbete och samverkan med ett stort antal aktörer. Nätverket kring Friforsk inkluderar först och främst forskare vid olika lärosäten i Sverige som ägnar sig åt forskning om friluftsliv. Samarbeten och samverkan med forskarna utgör kärnan i kunskapsnodens verksamhet och är avgörande för att säkerställa en stabil och vetenskapligt förankrad kunskapsförsörjning. Friforsk behöver till exempel samarbeta med lärosäten och forskningscentra för att sammanställa relevant vetenskaplig litteratur, information om forskningsprojekt, erbjuda föreläsare, uppdragsutbildningar etc.

Jämte forskarna och deras lärosäten blir ideella organisationer, myndigheter (inte minst kommuner, länsstyrelser och regioner) och företag centrala partners till Friforsk. Samverkan med dessa kommer att bidra till

att skapa relevant och dynamisk kunskapsproduktion. Genom att vårda och kommunicera kunskap om friluftsliv kommer organisationer, myndigheter och företag få bättre beslutsunderlag i sina respektive roller. Samarbeten med sektorns företag kan innebära gemensamma utvecklingsprojekt där både akademisk och praktisk kunskap kombineras för att skapa innovativa produkter och tjänster.

Samverkan kan ske med olika djup: samarbeten kring specifika frågor, partnerskap kring en gemensam vision, eller samskapande (co-creation) för att hitta lösningar på gemensamma utmaningar. Det sistnämnda kan handla om innovativa processer men även att identifiera forskningsbaserade metoder, teknologier och strategier som utvecklats för att förbättra arbetet med friluftsliv och effektivt hantera dess utmaningar och behov. Friforsk kommer praktisera och utveckla metoder för samverkan på flera nivåer.

Kansli

Kansliet för Friforsk är placerat på Mittuniversitetet varifrån den löpande verksamheten leds och administreras utifrån följande funktioner:

- ◇ **Verksamhetsledning**
Ansvar för att leda verksamheten, inklusive strategisk planering för att säkerställa att kunskapsnodens mål uppnås.
- ◇ **Forskningsstöd**
Främjar utbyten, samarbeten och nätverksbyggande mellan olika forskare och mellan forskare och andra aktörer
- ◇ **Statistik**
Sammanställer, analyserar och presenterar statistik relaterad till friluftsliv, vilket ger underlag för forskning, beslutsfattande och strategisk planering.
- ◇ **Kommunikation**
Hantering av intern och extern kommunikation, inklusive att sprida information om kunskapsnodens aktiviteter och forskningsresultat genom olika kanaler som webbsida, sociala medier och pressmeddelanden.

◇ **Ekonomi**

Ekonomisk planering, uppföljning, och rapportering.

◇ **Administrativt stöd**

Stöd till det löpande arbetet, insamling av statistik, bygger och underhåller databaser.

Styrgrupp

Friforsk har en styrgrupp bestående av 4–6 personer som vägleder och stödjer kansliets arbete och verksamhetens utveckling. Styrgruppen har en ordförande som leder mötena och säkerställer att gruppens arbete är effektivt och målinriktat. En representant för huvudmannen, Mittuniversitetet, ingår för att säkerställa att verksamheten är i linje med universitetets övergripande mål och riktlinjer. Representanter för verksamhetens finansiärer bidrar med perspektiv och insikter från finansiärernas synvinkel och säkerställer att resurserna används på ett ansvarsfullt och effektivt sätt. Styrgruppen har också en vetenskapligt sakkunnig för att säkerställa att verksamheten bidrar till att stärka friluftsforskningens möjligheter.

Referensgrupp

Till Friforsk knyts också en rådgivande referensgrupp som speglar friluftslivets spännvidd med deltagare från offentlig sektor, näringsliv, föreningsliv, forskning och utbildning. Ett brett deltagande bidrar till nätverksbyggande och säkerställer att relevanta aspekter beaktas i kunskapsnodens verksamhet. Referensgruppen fungerar som en viktig länk mellan kansliet och samverkanspartners, vilket underlättar kommunikation och samarbeten.

Mötesplatser

Den andra delen i Friforsks struktur utgörs av mötesplatser. Möten mellan aktörer, i form av seminarier, workshops, konferenser och utbildningar, kommer att spela en central roll i nodens arbete med att stödja kunskapsproduktionen och att sprida och kommunicera kunskap.

Fysiska och digitala mötesplatser för forskare blir viktiga för att stimulera samarbeten och stärka forskningsfältet. En återkommande nationell forskningskonferens om friluftsliv som genomförs i samarbete med centrala aktörer inom friluftslivet blir en hörnsten i arbetet med att främja kommunikation och dialog mellan forskare, praktiker och beslutsfattare. Dessutom bidrar mötesplatserna till att bygga relationer och främja ett engagemang för arbetet med friluftsliv.

Vid sidan av ovan beskrivna mötesplatser kommer olika typer av utbildningar vara en del av verksamheten hos Friforsk. Efter en kartläggning av aktörernas kunskaps- och utbildningsbehov kommer Friforsk utveckla och koordinera uppdragsutbildningar anpassade för olika målgrupper inom friluftslivet. Det kan handla om kortare tematiska utbildningar på enstaka timmar eller dagar, och på sikt ta fram längre kurser som kan ge högskolepoäng. På så sätt höjs kunskapsnivån hos friluftslivets aktörer och Friforsk bidrar till kompetensutveckling inom friluftssektorn.

Webbplats

Den tredje delen i strukturen är webbplatsen. Den utgör navet i Friforsks kommunikation och är central för att utföra de aktiviteter som gäller vård och tillgängliggörande av kunskap, liksom för spridning av kunskap. Webbplatsen ska rymma en nyhetssida som håller friluftslivets aktörer uppdaterade om aktuell forskning. Här kan även länkar till relevanta utlysningar och sökbara medel hos forskningsråd och liknande organisationer finnas. På webbplatsen finns också länkar till databaser för publikationer och statistik liksom presentationer av forskare inom olika ämnesområden. Webbplatsen blir också navet för det AI-baserade verktyget för kunskapsstöd som beskrivits ovan.

Finansiering

Förverkligandet av Friforsk förutsätter en långsiktig årlig finansiering, från en eller flera externa intressenter jämte bidrag till verksamheten från huvudmannen (Mittuniversitetet). Det behövs en *basfinansiering* för att

lägga grunden till Friforsk och bära upp det ekosystem av verksamheter som är beskrivna ovan. Omfattningen beräknas till 2-3 heltidstjänster plus omkostnader för drift av hemsida och annan löpande infrastruktur. Därtill en mindre uppstartkostnad för hemsida, kommunikation, rekrytering mm.

Utöver basfinansieringen förväntas Friforsk få *projektfinansiering* genom specifika uppdrag och tjänster. Det kan till exempel vara uppdrag kopplade till friluftslivsmålsuppföljningen, friluftsvaneundersökningar, utvärdering av statsbidraget till friluftslivet, uppdragsutbildningar eller utredningar av olika slag.

Budgetens storlek blir naturligtvis avhängig verksamhetens omfattning, och vilka delar som ska ingå. Ett sannolikt scenario är att verksamheten börjar i mindre skala för att med tiden växla upp. Det bör dock påpekas att det finns en nedre gräns för verksamhetens budget, i storleksordning motsvarande två till tre heltidstjänster, under vilken det knappast är meningsfullt att starta Friforsk med de intentioner som beskrivs i denna rapport. På sikt är målet att Friforsk ska ha finansiering från flera kompletterande källor som speglar friluftslivets bredd i samhället.

Referenser

- CIF (2024). *Statens stöd till idrotten. Uppföljning 2023*. Centrum för Idrottsforskning, 2024:1.
- Emmelin, L. Fredman, P. Sandell, K. & Lisberg Jensen, E. (2010). *Planera för friluftsliv – Natur, samhälle, upplevelser*. Carlsson bokförlag. 414 s. (fri pdf tillgänglig på www.friluftsforskning.se)
- Faskunger, J. (2023) *Friluftslivets och naturens mervärden och samhällsnytta - En kunskapssammanställning om friluftslivets betydelse för folkhälsa och ett hållbart samhälle*. Rapport Svenskt Friluftsliv, redaktör J. Faskunger.
- Högberg, L., Fredman, P., Limaie, S. (2023). *Friluftslivets ekonomiska värde – en uppföljande enkätundersökning*. Rapport till Svenskt Friluftsliv, 30 oktober, 2023.
- Naturvårdsverket (2015). *Friluftsliv för alla. Uppföljning av de tio målen för friluftspolitikerna*. Rapport 6700.
- Naturvårdsverket (2023). *Uppföljning av målen för friluftslivspolitikerna 2023*. Rapport 7123.
- Prop. (2009/10:238). Regeringens proposition: *Framtidens friluftsliv*.
- Sandell, K., Fredman, P. & Stenseke, M. (2011). *Framtida forskningsstrukturer för friluftsliv och naturturism i Sverige – Ett diskussionsunderlag*. Forskningsprogrammet Friluftsliv i förändring, rapport nr. 17, maj 2011 www.friluftsforskning.se
- SFS (2010:2008). *Förordning om statsbidrag till friluftsförbund*. Svensk författningssamling
- Skr. (2012/13:51). Regeringens skrivelse: *Mål för friluftslivspolitikerna*.

Bilaga 1

De tio friluftspolitiska målen. Källa: Naturvårdsverket

Målformulering	Genom målet vill politiken
1. Tillgänglig natur för alla	Att alla människor ska ha möjlighet att vistas i och njuta av natur- och kulturlandskapet.
2. Starkt engagemang och samverkan	Sätta individens personliga val och engagemang i centrum.
3. Allemansrätten	Värna allemansrätten och att allmänhet, markägare, föreningar och företag har god kunskap om allemansrätten.
4. Tillgång till natur för friluftsliv	Säkerställa möjligheter till friluftslivet genom hållbart brukande, fysisk planering och bevarande.
5. Attraktiv tätortsnära natur	Värna tillgången till attraktiv natur i och i närheten av tätorter.
6. Hållbar regional tillväxt och landsbygdsutveckling	Att friluftsliv och turism bidrar till att stärka den lokala och regionala attraktiviteten och medverkar till en stark, hållbar utveckling och regional tillväxt.
7. Skyddade områden som resurs för friluftslivet	Göra skyddade naturområden attraktiva för friluftsliv och rekreation.
8. Ett rikt friluftsliv i skolan	Att förskolor och skolor bedriver friluftslivsverksamhet och undervisning om förutsättningar för en god miljö och hållbar utveckling.
9. Friluftsliv för god folkhälsa	Skapa goda förutsättningar för människor att vara regelbundet fysiskt aktiva i natur- och kulturlandskapet.
10. God kunskap om Friluftslivet	Säkra tillgången till etablerad forskning och statistikinsamling kring friluftsliv.

